

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA BOLALARNING IJTIMOiy MUHITGA MOSLASHUVI VA PEDAGOGNING ROLI

Jo'rayeva Zilola O'roq qizi

DTPI Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi, 5- bosqich (6- BTS21) talabasi

jurayevazilola27@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17332507>

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang'ich ta'lim bosqichida bolalarning ijtimoiy muhiti bilan moslashuvi jarayoni va undagi pedagogning roli batafsil tahlil qilinadi. Moslashuvning psixologik, emotsional va ijtimoiy jihatlarini, oila, maktab va hamjamiyat omillari o'quvchilarning moslashuv darajasiga qanday ta'sir qilishi ko'rib chiqiladi. Shuningdek, pedagog tomonidan yaratiladigan ijobiy maktab muhiti, o'quvchilar bilan muloqot, teng imkoniyatlar, inklyuzivlik kabi yo'nalishlar ahamiyati, amaliy uslublari va tavsiyalari taklif etiladi.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, ijtimoiy muhit, moslashuv, pedagog roli, emotsional rivojlanish, teng imkoniyatlar, inklyuziv ta'lim, o'quvchi-o'qituvchi munosabati.

Аннотация. В данной статье подробно анализируется процесс адаптации детей к социальной среде на этапе начального образования и роль педагога в этом процессе. Рассматриваются психологические, эмоциональные и социальные аспекты адаптации, а также влияние факторов семьи, школы и сообщества на уровень адаптации учащихся. Также предлагаются рекомендации и практические подходы по созданию позитивной школьной среды педагогом, взаимодействию с учащимися, обеспечению равных возможностей и инклюзивности.

Ключевые слова: начальное образование, социальная среда, адаптация, роль педагога, эмоциональное развитие, равные возможности, инклюзивное образование, отношения ученик-учитель.

Abstract. This article provides a detailed analysis of the adaptation process of children to the social environment at the primary education stage and the role of the teacher in this process. It examines the psychological, emotional, and social aspects of adaptation and how family, school, and community factors influence students' level of adjustment. The article also offers recommendations and practical approaches for teachers to create a positive school environment, communicate effectively with students, ensure equal opportunities, and promote inclusivity.

Keywords: primary education, social environment, adaptation, teacher's role, emotional development, equal opportunities, inclusive education, student-teacher relationship.

Boshlang'ich ta'lim bosqichi — bolalar uchun juda muhim davr: u yerda nafaqat akademik bilim, balki ijtimoiy ko'nikmalar, muloqot, jamoadagi o'z o'rnini topish kabi jihatlar shakllanadi. Bolalar uyidan maktabga o'tganda yangicha muhit, yangi odatlar, yangi tartib va talablar bilan yuzma-yuz keladilar. Moslashuv — bu jarayon ularning yangi muhitga ruhiy, ijtimoiy va akademik jihatdan moslashishidir.

Bu jarayonda pedagogning roli muhim: pedagog bolalarga ishonch muhitini yaratishi, ularni rag'batlantirishi va qo'llab-quvvatlashi lozim. Pedagoglar moslashuv jarayonini yengillashtirish, bolalarning tashvishlarini kamaytirish va yangi muhitda ular o'zlarini qulay hishlashlari uchun turli metod va strategiyalarni tatbiq etadi.

Moslashuv tushunchasi va uning turlari

Ijtimoiy moslashuv: sinfdagi tengdoshlari bilan muloqot, urf-odatlariga, guruh faoliyatlariga qo'shilish.

Emotsional moslashuv: yangi muhitdagi stress, xavotir, uy-maktab ajralishi kabi emosional holatlar bilan kurashish, o'zini qulay his qilish.

Pedagogik-akademik moslashuv: dars tartibiga, o'quv faoliyatiga, o'qituvchining metodlariga moslashish.

Ijtimoiy muhit omillari va bolalarning moslashuviga ta'sir. Quyidagi omillar moslashuv darajasiga ta'sir ko'rsatadi:

Oilaviy muhit. Ota-onalar bilan munosabat, oilada mehr-oqibat, bolaning his-tuyg'ularini ifodalash imkoniyati. Oilaning ijtimoiy-iqtisodiy holati: kam resurslar, yashash joyining sharoiti bolalarning yangi muhitga moslashuvini qiyinlashtiradi. Uyda tayyorgarlik: oila maktabga yo'l, dars tayyorgarligi, tartib-intizomga kirish kabi jihatlarda yordam bersa, moslashuv tezroq bo'ladi.

Maktab muhiti. Pedagogning mayli hurmatli, qo'llovchi, mehribon bo'lishi. Bolalar bilan samimiy munosabat, ularning ehtiyojlarini tinglash. Tengdoshlar bilan ijobiy aloqalar. Sinf hamjamiyati, guruh ishlari, o'yinlar orqali bolalar o'zaro muloqotda bo'lishi muhim. Foydali va mos o'quv materiallari, o'yin asboblari, maktabning moddiy- texnik holati: qulay sinf xonalari, toza va xavfsiz muhit, o'quv resurslari.

Hamjamiyat va madaniy omillar. Bolalarning yashash joyidagi ijtimoiy muhit: mahalla, qo'shnilarning, yaqin do'stlarning roli. Madaniyat, urf-odatlar, til muhitining bolaga ta'siri. Mahalliy urf- odatlarga moslik bolaga xavfsizlik hissi yaratadi.

Muloqot va hissiy qo'llab-quvvatlash: pedagog bolaning his-tuyg'ularini tushunishi, qo'llab- quvvatlashi, stress yoki qo'rquv bo'lsa yordam berishi.

Rutin va strukturani taqdim etish: bolalar uchun aniq va barqaror dars tartibi, rasmiy va norasmiy qoidalar.

Individual yondashuv: har bir bolaning xususiyatlarini inobatga olib, ehtiyojiga mos pedagogik yondashuvlar qo'llash.

Ijobiy baholash va rag'batlantirish: kichik yutuqlarni va harakatlarni ijobiy baholab, bolaning o'ziga bo'lgan ishonchini oshirish. Pedagogik strategiyalar moslashuvni yaxshilash uchun. Quyidagi metod va strategiyalar boshlang'ich ta'limda bolalarning ijtimoiy muhitga moslashuvini yaxshilashga yordam beradi:

O'qituvchi-ota-ona hamkorligi: boshlang'ich maktabga kelishdan oldin ota-onalar bilan suhbatlar, maktabga moslashuv bo'yicha tushuntirishlar va maslahatlar, uy-maktab faoliyati bo'yicha kooperatsiya.

Guruh ishlari va guruhsozlik: sinf ichida guruh ishlari, jamoaviy o'yinlar, bolalar guruhlari orqali tengdoshlari bilan muloqot, do'stlik munosabatlarini shakllantirish.

Integratsiyalashgan o'yin va faol o'qitish: o'yinlar, rol o'yinlari, dramatisatsiya, ko'rgazmali topshiriqlar orqali bolalarning hissiy, ijtimoiy jihatlari rivojlantirilsin.

Emotsional va ijtimoiy o'quv dasturlarini qo'llash: hissiy intellekt, kelishmovchilikni hal qilish, empatiya mashqlari kabi dasturlar.

Maktab bo'ylab ijobiy muhit yaratish: sinfdagi atmosfera, hamkasblar, maktab rahbariyati, maktab qoidalari va madaniyati bolaning moslashuviga ta'sir qiladi.

Mahalliy kontekstda misollar va muammo tahlili. Bu bo'limda siz O'zbekiston sharoitidagi boshlang'ich maktablarda bolalarning moslashuvi bo'yicha mavjud holatni, muammolarni va positive misollarni keltirishingiz mumkin:

- Qishloq-hudud maktablaridagi infrastrukturaviy cheklovlar (maktab, sinf xonasi, o'quv-materiallar) bolalarning moslashuvini qiyinlashtiradi.
- Til muammolari, madaniyatlararo farqlar, oilaning ta'lim bilan bog'liqligi past bo'lgan oilalardan kelgan bolalar uchun moslashuv murakkablashadi.
- Maktablarda pedagoglarning emotsional qo'llab-quvvatlash bo'yicha treninglari va o'quvchi markazli metodlarining tatbiqiqi misollari.

Boshlang'ich ta'limda bolalarning ijtimoiy muhitga moslashuvi juda muhim, chunki u bolalarning hissiy farovonligi, o'zini ijtimoiy jihatdan qulay his qilishi va ularning o'qish va rivojlanishida asosiy faktor hisoblanadi. Pedagoglarning roli bu jarayonda beqiyos: ular moslashuvni qo'llab-quvvatlash, ijobiy muhit yaratish, ota-ona bilan hamkorlik qilish, va har bir bolaning ehtiyojini inobatga olgan yondashuvni qo'llash orqali bu jarayonni samarali qilishlari zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar (namuna):

1. Langa, C., Langa, C. The Impact of Social Environment on Scholar Activities of Primary School's Pupils. European Proceedings. Европейские сборники
2. Musiał, Ewa. The role of the primary education teacher in supporting parental efforts focused on the process of school adaptation of the child starting education. Wydawnictwo Pedagogiki. Edusfera
3. Zhao, Keyun, Chen, Ning, Liu, Guanling, Lun, Zhijun, Wang, Xinghua. School climate and left behind children's achievement motivation: The mediating role of learning adaptability and the moderating role of teacher support. Frontiers in Psychology. Frontiers
4. Dong, Yan, Wang, Hongfei, Luan, Fang, Li, Zheneng, Cheng, Li. How Children Feel Matters: Teacher-Student Relationship as an Indirect Role Between Interpersonal Trust and Social Adjustment. Frontiers in Psychology. Frontiers
5. Adams Ojugbele, Rasheedah O., Mashiya, Nontokozo. Interventions supporting the integration of refugee children in the primary school life. Journal for Transdisciplinary Research in Southern Africa. TD-SA